

نگرشی تطبیقی بر وضعیت دینی جامعه پیشا قیام امام حسین علیه السلام و

امام مهدی علیه السلام

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد مهدی لطفی*

مقدمه

در طول تاریخ بشریت، در جوامع دینی همیشه کسانی بوده‌اند که به دلایل گوناگون در برابر تعالیم الهی تاب نیاورده و به دنبال مطامع نفسانی خود رفته‌اند. جامعه اسلامی نیز از این آفت به دور نبوده و گروهی به دنبال فرهنگ جاهلی و احیای آن بودند. علی‌رغم زحمات بسیاری که پیامبر صلی الله علیه و آله برای بنیان نهادن جامعه اسلامی و گسترش آن متحمل شدند، با وفات ایشان وضعیت دین‌داری مردم سیر قهقرایی داشت. از آنجا که حفظ کیان دین و هدایت جامعه به سوی تعالیم حیات‌بخش آن، از وظایف امام است؛ ائمه معصومین علیهم السلام همواره تا حد امکان کوشیده‌اند بنا بر مقتضیات زمانه، به روش‌های گوناگون به این مهم عمل کنند.

در فرهنگ شیعه، «قیام و حماسه حسینی» (عاشورا) و «قیام و انقلاب مهدوی» (ظهور)، از نقاط عطف حیات دینداران و بلکه بشریت به شمار می‌رود. «قیام سرخ حسینی» در پیشینه حیات اسلام، باعث آبیاری شجره طیبه دین و رشد و تعالی آن گردید و «قیام سبز مهدوی» در آینده حیات اسلام، موجب ثمردهی این شجره خواهد شد. یکی از مسائلی که در بررسی این دو جریان تاریخ‌ساز توجه انسان را به خود جلب می‌کند، اشتراکات و شباهت‌های این دو قیام و رهبران آن است که

* دکتری مطالعات تطبیقی ادیان، کارشناس ارشد مهدویت.

پرداختن به آن، به مجالی بیش از حوصله یک مقاله نیاز دارد. از این رو در این نوشتار، به بررسی اجمالی وضعیت دینی جامعه پیش از وقوع این دو قیام می‌پردازیم و آسیب‌ها و آفت‌های جامعه اسلامی در این دو دوره را از جهت دین‌گریزی و دین‌ستیزی مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱. حاکمان و خواص فاسد در جامعه پیش‌اقیام حسینی

بعد از آنکه امامت به خلافت تبدیل شد، غیر از زمان محدود حکومت علوی، جامعه اسلامی شاهد رنگ باختن سیره نبوی در طبقه حاکمیت شد تا آنجا که خاندان منفور ابوسفیان بر مسند خلافت نشست. امام حسین علیه السلام درباره آنها فرمود: «از جدم رسول‌خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: خلافت بر خاندان ابوسفیان حرام است».^۱

معاویه، کسی بود که به شیوه پادشاهان بر جامعه اسلامی حکومت می‌کرد، اموال مردم را به ناحق مصادره می‌نمود و مسلمانان و محبان امیرالمؤمنین علیه السلام را به شهادت می‌رساند. بعد از معاویه، فرزندش یزید که فردی فاسق، سگ‌باز^۲ و عیاش بود، خلیفه مسلمین شد.^۳ وقتی یزید به حاکم مدینه دستور داد تا از امام حسین علیه السلام بیعت بگیرد، ولید شخصی را نزد امام فرستاد تا او را برای بیعت به مقر حکومت بیاورد. عبدالله بن زبیر که همراه امام بود، از عکس‌العمل حضرت پرسید و امام علیه السلام در بیان علت عدم بیعت با یزید، او را چنین معرفی فرمود: «یزید مردی فاسق، شراب‌خوار، قاتل انسان‌های بی‌گناه و کسی است که به صورت عیان و آشکار فسق و فجور می‌کند. پس کسی چون من با شخصی مثل یزید بیعت نمی‌کند».^۴

بنا بر گزارش‌های تاریخی، امام حسین علیه السلام برای یاران خود و حرّ خطبه خواند، حکام زمان خود را معرفی کرد و فرمود: «شما می‌دانید این قوم [رژیم اموی] اطاعت شیطان را برگزیده و از طاعت خدای رحمان رویگردان شده‌اند. آشکارا فتنه و فساد می‌کنند.

۱. محمد بن علی صدوق؛ الامالی؛ ص ۱۵۲.

۲. این سخن امام علیه السلام می‌تواند مستندی بر مذمت نگهداری از حیواناتی مثل سگ در خانه که امروزه تبدیل به یک ارزش شده، باشد.

۳. احمد بن یحیی بلاذری؛ أنساب الأشراف؛ ج ۵، ص ۳۱۹.

۴. علی بن موسی ابن طاووس؛ اللهوف علی قتلی الطفوف؛ ص ۲۳.

حدود و احکام خدا را تعطیل نموده‌اند. ثروت ملی و بیت‌المال مسلمین را به انحصار خویش در آورده و حرام خدا را حلال و حلال خدا را حرام کرده‌اند.^۱ افزون بر حاکمان، در میان خواص جامعه نیز افراد بسیاری بودند که به خاطر مقام و منصب و دنیا، از راه و روش پیامبر ﷺ و دستورات قرآن فاصله گرفته بودند. با توجه به تأثیر خواص جامعه بر رفتار عوام و خط سیر جامعه، نمی‌توان از نقش آنان به عنوان یکی از عوامل انحراف جامعه اسلامی و پیدایش مصیبت‌ها در دینداری مردم چشم‌پوشی کرد.

شریح قاضی

وقتی هانی بن عروه را با سر و روی مجروح به زندان افکندند، سربازان و افراد قبیله او قصر عبیدالله بن زیاد را محاصره کردند. ابن‌زیاد که از این مسأله ترسیده بود، شریح را مأمور کرد تا از وضعیت هانی به یارانش خبر دهد. شریح نیز به خاطر ترس از جاسوس عبیدالله و از دست دادن موقعیتش، به افراد قبیله هانی گزارش وارونه داد و از خطر بزرگ حمله به قصر جلوگیری کرد.^۲ شاید اگر شریح این کار را نمی‌کرد، با توجه به اینکه عبیدالله هنوز قدرت نگرفته بود، مردم دارالاماره را تسخیر می‌کردند و بر اوضاع کوفه مسلط می‌شدند. با تسلط انقلابیون نیز زمینه برای ورود و رهبری امام حسین علیه السلام آماده، و مسیر تاریخ عوض می‌شد.

شبهت بن ربیع

شبهت، از مردان هزار چهره تاریخ است که گاهی در جبهه حق و گاهی در جبهه باطل نقش آفرینی کرده است. وی به امام حسین علیه السلام نامه نوشت و از آن حضرت دعوت کرد به کوفه بیاید، اما با تسلط ابن‌زیاد بر اوضاع کوفه نقش بسزایی در متفرق کردن اهالی کوفه از اطراف مسلم بن عقیل ایفا کرد. در روز عاشورا نیز فرماندهی نیروهای پیاده سپاه عمر بن سعد را بر عهده داشت. او پس از واقعه عاشورا به شکرانه شهادت امام علیه السلام، مسجدش در کوفه را که امام علی علیه السلام از نماز خواندن در آن

۱. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ الأمم و الملوک؛ ج ۵، ص ۴۰۳.

۲. محمد بن محمد مفید؛ الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد؛ ج ۲، ص ۵۰.

نهی کرده بود، تجدید بنا کرد. او در قیام مختار نیز از سوی عبدالله بن مطیع، به مقابله با مختار پرداخت.^۱

۲. حاکمان و خواص فاسد در جامعه پیشاقیام مهدوی

پیامبر گرامی اسلام ﷺ، حاکمان و خواص جامعه آخرالزمان^۲ را این‌گونه توصیف کرده است:

در این موقع [آخرالزمان] امیران ستمگر، وزیران فاسق، امنای خائن متصدی امور می‌شوند... در این وقت زمام امور آنها به دست کسانی می‌افتد که اگر سخن بگویند، آنها را می‌کشند و اگر خاموش بمانند، کشتن آنها را مباح می‌دانند. برای آنکه حقوق آنها از بیت‌المال را تصاحب کنند و احترام آنها را پایمال سازند و خون‌هایشان را بریزند و دل‌های آنان را پر از دغل و ترس کنند.^۳

امروزه شاهدیم که در برخی جوامع - مخصوصاً جوامع غربی - حقوق اولیه افراد رعایت نمی‌شود و جان انسان‌ها بسیار کم‌ارزش است. در آمریکا یک انسان به جرم رنگ پوستش باید بمیرد و جواب اعتراض به این عمل وحشیانه، چیزی جز کشتار نیست.

۳. انحراف عامه در جامعه پیشاقیام حسینی

جامعه پیشاقیام روزبه‌روز از شریعت محمدی دور می‌شود؛ چنانکه امام حسین علیه السلام

۱. ر.ک: ابوالقاسم خویی؛ معجم رجال‌الحديث؛ ج ۹، ص ۱۱؛ ابوحنیفه دینوری؛ اخبار الطوال؛ ص ۲۱۰، ۲۲۹، ۲۵۴ و ۳۰۱.

۲. تذکر سه نکته مهم: الف) روایاتی که درباره آخرالزمان آمده است، به کل جهان نظر دارد و فقط کشورهای اسلامی ملاک نیست. ب) وضعیت ترسیم شده در روایات، وجه غالب جوامع را بیان می‌کند و بدان معنا نیست که همه انسان‌ها و جوامع به این وضع در خواهند آمد. ج) در توضیح بعضی از روایات، مثال‌هایی از وضعیت جهان معاصر زده شده است. این بدان معنا نیست که نویسنده قصد تطبیق علائم ظهور با حوادث جاری را دارد؛ بلکه فقط از باب ملموس شدن روایات است.

۳. علی بن ابراهیم قمی؛ تفسیر القمی؛ ج ۲، ص ۳۰۳؛ محمد بن شاه مرتضی فیض کاشانی؛ تفسیر الصافی؛ ج ۵، ص ۲۴؛ عبدعلی بن جمعه حویزی؛ تفسیر نور الثقلین؛ ج ۵، ص ۳۴.

فرمود: «آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود و از باطل جلوگیری نمی گردد؟»^۱. حضرت در نامه ای که به جمعی از بزرگان بصره نوشت، به وضعیت نابسامان جامعه اشاره و مردم را به بازگشت از مسیر انحراف و حرکت در صراط مستقیم دعوت کرد و فرمود: «من شما را به خدا و پیامبرش فرا می خوانم. همانا [در جامعه شما] سنت [نبوی] مرده است»^۲.

این روایات حاکی از آن است که عموم مردم گرفتار انحرافات، بدعت ها و دسیسه ها شده و دانسته یا نادانسته از اسلام ناب محمدی فاصله گرفته بودند. دغدغه های مسلمانان تغییر کرده بود و دیگر نسبت به رفتارهای ضد دینی حساسیتی نداشتند.

۴. انحراف عامه در جامعه پیشا قیام مهدوی

در آخرالزمان با دنیایی وارونه مواجه هستیم که ارزش های دینی، به ضد ارزش تبدیل می شوند. روایاتی که ترسیم کننده جهان پیشا ظهور است، بسیارند که از این میان به بخش هایی از یک روایت بسنده می کنیم. ابن عباس می گوید:

در حجة الوداع همراه رسول خدا ﷺ بودیم. ایشان حلقه در کعبه را گرفت، رو به ما کرد و فرمود: «آیا از مقدمات قیامت^۳ به شما خبر بدهم؟». در آن زمان نزدیک ترین فرد به حضرت، سلمان بود که عرض کرد: «آری؛ ای رسول خدا». حضرت فرمود: «نمازها ضایع می شود؛ قلب مؤمن به خاطر منکراتی که می بیند و نمی تواند آن را تغییر دهد، همانند ذوب شدن نمک در آب ذوب می شود؛ جسم آنها جسم انسان ولی قلب هایشان، قلب شیاطین است؛ شخص خائن، امین و امین، خائن شمرده می شود؛ دروغگو را تصدیق و راستگو را تکذیب می نمایند؛ مردان به مردان و زنان به زنان اکتفا می کنند؛ مردان به زنان و زنان به مردان شباهت می یابند و زنان سوار زین ها می شوند. بر این گونه از زنان امتم، لعنت خدا باد»^۴.

۱. حسن بن علی ابن شعبه حرانی؛ تحف العقول عن آل الرسول؛ ص ۲۴۵.

۲. جعفر بن محمد ابن نما حلی؛ مشیر الأحرار؛ ص ۲۷.

۳. در بعضی روایات، علائم ظهور نشان دهنده وضعیت دنیا در آخرالزمان با اصطلاح «اشراط الساعة» (مقدمات قیامت) بیان شده است.

۴. حسین بن محمد تقی نوری؛ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل؛ ج ۱۱، ص ۳۷۲.

این روایت به خوبی وضعیت دینی و اخلاقی جامعه آخرالزمانی را روشن کرده است. روزه‌خواری علنی، کم‌رنگ شدن نمازهای جماعت، تمسخر مؤمنان، ضرب و شتم و حتی به شهادت رساندن آمران به معروف و ناهیان از منکر، رواج موسیقی و محبوبیت خوانندگان در میان مردم، استقبال از کنسرت‌ها، استفاده نامشروع از ماهواره، بدحجابی و بی‌حجابی، مجالس مختلط عروسی و تولد، پارتنی‌های شبانه، سرو شراب در بعضی از مجالس و هتل‌ها، همجنس‌گرایی و ...، مصداق‌هایی است که امروزه در جامعه ما قابل مشاهده است.

۵. بدعت و تحریف دین در جامعه پیشا‌قیام حسینی

یکی از راه‌های دین‌ستیزی، ایجاد بدعت و تحریف در دین است. بدین ترتیب در حالی که ظاهر و پوسته دین برجاست، از باطن و روح دین خبری نیست. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره بدعت‌گذاران می‌فرماید: «هر گاه پس از من اهل شک و بدعت را دیدید، بیزاری خود را از آنها آشکار کنید ... و مردم را از آنها بر حذر دارید تا از بدعت‌های آنان (چیزی) نیاموزند»^۱. شهرستانی، صاحب کتاب *ملل و نحل* می‌گوید: «تمام مشکلات و گرفتاری‌هایی که بر تاریخ اسلامی گذشته است، چه در عقیده باشد چه در سیاست، سرچشمه آن را در حوادث صدر [اسلام] می‌یابیم»^۲. با کنار گذاشته شدن امیرالمؤمنین علیه السلام از جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله که بزرگ‌ترین بدعت و تحریف در دین بود، زمینه مناسبی برای روی کار آمدن امویان ایجاد شد و آنها موفق شدند جایگاهی در دستگاه حکومت اسلامی پیدا کنند. معاویه ابتدا والی سرزمین زرخیز شام و سوریه شد و پس از کشته شدن عثمان به دست مردم، این حادثه را دستاویزی برای رسیدن به مطامع خود قرار داد. وی عثمان را خلیفه شهید نامید و با عَم کردن پیراهن خونین خلیفه، وجهه مظلومیت او را تقویت کرد و بدین ترتیب او که دو عامل ثروت و قدرت را در اختیار داشت، توانست عامل نیرومند دیانت را نیز به دست آورد. معاویه با دروغ‌پردازی، امیرالمؤمنین علیه السلام را مقصر ماجرای قتل عثمان

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۲، ص ۳۷۵.

۲. مرتضی مطهری؛ *حماسه حسینی*؛ ج ۳، ص ۶۶.

جلوه داد و بذر انتقام از امام علی علیه السلام را در دل مردم شام کاشت که ثمره عظیم‌اش را در کربلا^۱ برداشت کرد.^۲

حوادث نخستین بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و نیز جولان بنی امیه، راه را برای دگرگون ساختن تعالیم و ارزش‌ها باز کرد. این انحرافات ادامه یافت تا آنجا که یزید در مقام خلیفه مسلمین محرّمات الهی را مرتکب می‌شد،^۳ اما کسی به او اعتراض نمی‌کرد.

۶. بدعت و تحریف دین در جامعه پیشاقدام مهدوی

علی‌رغم اینکه فهم دین، امری مشکل است و درک صحیح آیات و روایات به تخصص‌های زیادی نیاز دارد؛ بسیاری از مردم، روشنفکر مآبانه از مراجعه به علمای دین خودداری، و بنا بر فهم و سلیقه شخصی دین را تفسیر و تأویل می‌کنند. از همین روست که امام صادق علیه السلام رنجی را که امام مهدی علیه السلام برای مقابله با جاهلان متحمل می‌شود، بسیار سخت‌تر از رنج رسول‌خدا صلی الله علیه و آله در دوران جاهلیت معرفی کرده است؛ زیرا «رسول‌خدا صلی الله علیه و آله زمانی برانگیخته شد که مردم سنگ، صخره و مجسمه‌های چوبی را می‌پرستیدند، اما مهدی علیه السلام هنگامی قیام می‌کند که همه مردم برای مقابله با او، به تأویل کتاب خدا و احتجاج به آن متوسل می‌شوند».^۴

از سوی دیگر برخی نیز به نام دین و در لباس دین و به قصد براندازی دین و نظام دینی، تعالیم الهی را وارونه، و آن را مطابق با اهداف خود تفسیر می‌کنند. برای مثال احمد حسن البصری با ساخت، تحریف و تقطیع روایات، خود را فرزند، سفیر و جانشین امام مهدی علیه السلام معرفی می‌کند. جریان تشیع انگلیسی به مقدسات سایر مسلمانان (نه سایر ادیان!) توهین می‌کند و از این طریق موجب اختلاف و تفرقه میان مسلمانان می‌شود. این گروه که به ظاهر مانند همه شیعیان محب اهل بیت علیهم السلام برای امام حسین علیه السلام اشک می‌ریزند، عزاداری می‌کنند، کربلا می‌روند و...؛ اما به جای

۱. البته این کینه و دشمنی افزون بر حادثه کربلا، ثمرات دیگری چون صفین را هم به دنبال داشته است.

۲. مرتضی مطهری؛ حماسه حسینی؛ ج ۳، ص ۱۶ و ۲۲.

۳. جلال‌الدین سیوطی؛ تاریخ الخلفاء؛ ص ۱۶۷؛ سیدمرتضی فیروزآبادی؛ فضائل الخمسة من الصحاح الستة؛ ج ۳، ص ۳۱۹.

۴. محمد بن ابراهیم نعمانی؛ الغیبه؛ ص ۲۹۷.

شعور حسینی، بر شور بدون شعور تأکید می‌کنند و به جای تبلیغ و اشاعه اهداف امام حسین علیه السلام که همان مبارزه با ظلم و فساد بود، کاری با سیاست و اعلام برائت از دشمنان اصلی اسلام و قدرت‌های استکباری ندارند؛ بلکه شعائر حسینی را اموری وهن‌انگیز مانند قمه‌زنی، لطمه‌زنی و... معرفی می‌کنند. آنچه جالب توجه و مهم است اینکه ملکه انگلیس و سران این دولت با صرف هزینه‌های هنگفت و اعطای امکانات به رهبر و طرفداران این فرقه، از آنان حمایت می‌کنند.

۷. انزوای خوبان در جامعه پیشاقیام حسینی

وقتی ارزش‌های یک جامعه به ضد ارزش تبدیل شود و بالعکس، معیارهای سنجش افراد و جای خوب و بد عوض می‌شود؛ چنانکه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرمود: «هر گاه دو گروه از امت من صالح شوند، مردم [دیگر هم] صالح می‌شوند و هر گاه فاسد گردند، مردم فاسد می‌گردند: یکی حکام و دیگری علما». ^۱ آن حضرت برای جلوگیری از ورود جریان نفوذ در این دو قشر، در روز غدیر (و البته در موارد متعدد دیگر) زمام حکومت پس از خود را به امام علی علیه السلام سپرد و بارها با گفتن جملاتی مانند «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا»، ^۲ امام علی علیه السلام را مرجع علم و چراغ هدایت قرار داد؛ ولی امت، امام علی علیه السلام را خانه‌نشین کردند. فاطمه علیها السلام که پیامبر صلی الله علیه و آله در حقش فرمود: «از خشنودی فاطمه علیها السلام خدا خشنود، و به واسطه خشم او خدا خشمگین می‌شود. او بزرگ زنان جهان است»، ^۳ شهید شد. امام حسن علیه السلام مجبور شد با طاغوتی همچون معاویه صلح کند و امام حسین علیه السلام نیز به غربتی غمبارتر از غربت پدر، مادر و برادرش گرفتار شد. بعد از آنکه یزید دستور قتل امام حسین علیه السلام را به ولید داد، شبی امام علیه السلام کنار قبر جدش رفت و با آن حضرت این چنین درد دل کرد: «من حسینم پسر فاطمه و پسر تو و پسر دختر تو. من همان سبط تو هستم که مرا در میان امت خود به جای گذاشتی. یا رسول الله! شهادت می‌دهم که این‌ها از من دست برداشتند، مرا

۱. حسن دیلمی؛ *إرشاد القلوب إلى الصواب*؛ ج ۱، ص ۷۰.

۲. محمد بن علی صدوق؛ *عیون أخبار الرضا علیه السلام*؛ ج ۲، ص ۶۶.

۳. حسن دیلمی؛ *إرشاد القلوب إلى الصواب*؛ ج ۲، ص ۲۳۲.

ضایع نمودند و از من محافظت نکردند. این شکایتی بود که من به تو کردم تا هنگامی که تو را ملاقات نمایم»^۱.

این مهجوریت فقط در خاندان وحی خلاصه نشد و همواره مؤمنان راستین و یاران صدیق و باوفای اهل بیت علیهم السلام مورد اذیت و آزارهای فراوانی قرار گرفتند. «معاویه به تمام عاملان خود در تمام بلاد نوشت که شهادت و گواهی هیچ یک از شیعیان امام علی علیه السلام و اهل بیتش را نپذیرند و به دنبال شیعیان عثمان و محبین او و اهل بیت و اهل ولایتش باشند»^۲. بدن میثم تمار را به دار کشیدند و بعد از سه روز که زنده بالای دار بود، از بینی و دهانش خون جاری شد و به شهادت رسید.^۳ سمرة بن جندب، فرماندار بصره، هشت هزار نفر را کشت و می گفت اگر هشت هزار نفر دیگر را نیز به قتل برسانم، باکی ندارم.^۴

۸. انزوای خوبان در جامعه پیشاقدام مهدوی

در روایتی که امیرالمؤمنین علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می کند، وضعیت جامعه آخرالزمانی به گونه ای ترسیم شده است که دینداران حتی جرأت ندارند آشکارا نام خدا را بر زبان بیاورند: «زمین از ظلم و ستم پر شود تا جایی که نام خدا را در پنهانی به زبان آورند»^۵. در چنین شرایطی است که بنا به فرموده پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله: «افراد با ایمان و صاحبان تقوا در میان ایشان ضعیف خواهند بود، اما افراد فاسق در میان آنها با شخصیت و محترم حساب می شوند»^۶.

نتیجه گیری

جامعه اسلامی پس از پیامبر صلی الله علیه و آله به دلایل گوناگون که از مهم ترین آنها منزوی کردن

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحار الأنوار؛ ج ۴۴، ص ۳۲۷.

۲. احمد بن علی طبرسی؛ الإحتجاج علی أهل اللجاج؛ ج ۲، ص ۲۹۵.

۳. محمد بن محمد مفید؛ الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد؛ ج ۱، ص ۳۲۵.

۴. احمد بن یحیی بلاذری؛ انساب الاشراف؛ ج ۵، ص ۲۱۱.

۵. محمد بن حسن طوسی؛ الامالی؛ ص ۳۸۲.

۶. تاج الدین شعیری؛ جامع الأخبار؛ ص ۱۲۹.

اهل بیت علیهم السلام بود، دچار انحرافات شد. این کزی‌ها به روند افزایشی خود ادامه داد تا جایی که امام حسین علیه السلام برای اصلاح امت اسلام قیام کرد و در این راه از جان خود، خانواده و یاران صدیق خویش گذشت. اگر چه خون امام حسین علیه السلام و یارانش، حیات اسلام را بیمه کرد و «در این ماه محرم و صفر که ماه برکات اسلامی است و ماه زنده ماندن اسلام است، باید ما محرم و صفر را زنده نگه داریم»،^۱ اما علف‌های هرز بدعت و تحریف همچنان تهدیدی برای جامعه اسلامی به شمار می‌رود؛ به گونه‌ای که «هر روز فاصله مردم از دین خدا و قرآن و روش پیامبر صلی الله علیه و آله بیشتر شده، بسیاری از آموزه‌ها به فراموشی سپرده می‌شود و یا تغییر پیدا می‌کند؛ به طوری که در روایات، قائم آل محمد صلی الله علیه و آله به عنوان زنده‌کننده کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله معرفی شده است... امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: ... *يُحْيِي السُّنَّةَ وَالْفَرَصَ*؛^۲ احکام اسلام اعم از واجب و مستحب را زنده می‌کند و یا می‌فرماید: *وَيُحْيِي مَيِّتَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ*؛^۳ و او تعالیم فراموش شده قرآن و سنت را زنده می‌سازد».^۴

این شباهت وضعیت دو جامعه پیشاقیام حسینی و پیشاقیام مهدوی و نیز فراهم بودن شرایط، حرکتی انقلابی را به دست این دو امام بزرگوار رقم می‌زند. اگر چه قیام امام حسین علیه السلام به حسب ظاهر شکست خورد، اما با قیام امام مهدی علیه السلام، خون امام حسین علیه السلام و یارانش ثمر بخشیده، «ابره‌های خرافه و انحراف از مقابل خورشید پر فروغ دین کنار زده شده و آموزه‌های اصیل الهی به مردم عرضه می‌گردد [تا جایی که] برخی گمان می‌کنند که ایشان دین جدیدی آورده است».^۵

۱. ر.ک: سیدروح‌الله موسوی خمینی؛ صحیفه امام؛ ج ۱۵، ص ۳۳۰.

۲. علی یزدی حائری؛ *النزام الناصب*؛ ص ۲۴۱؛ سلیمان بن ابراهیم قندوزی حنفی؛ *ینابیع الموده*؛ ج ۳، ص ۱۹۱.

۳. محمد بن حسین شریف الرضی؛ *نهج البلاغه*؛ تصحیح صبحی صالح؛ خطبه ۱۳۸.

۴. محمد مهدی لطفی؛ *دین جدید در عصر ظهور*؛ ص ۸۰.

۵. همان، ص ۲۳۱.

فهرست منابع

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی؛ تحف العقول عن آل الرسول؛ چاپ دوم، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی؛ اللهوف علی قتلی الطفوف؛ چاپ اول، تهران: جهان، ۱۳۴۸ ش.
۳. ابن نما حلی، جعفر بن محمد؛ مثير الأحران؛ چاپ سوم، قم: مدرسه امام مهدی علیه السلام، ۱۴۰۶ ق.
۴. بلاذری، احمد بن یحیی؛ أنساب الأشراف؛ چاپ اول، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۷ ق.
۵. حویزی، عبدعلی بن جمعه؛ تفسیر نورالتقلین؛ تصحیح هاشم رسولی؛ چاپ چهارم، قم: اسماعیلیان، ۱۴۱۵ ق.
۶. خویی، ابوالقاسم؛ معجم رجال الحدیث؛ [بی جا]: مرکز نشر آثار الشیعه، [بی تا].
۷. دیلمی، حسن؛ إرشاد القلوب إلى الصواب؛ چاپ اول، قم: شریف رضی، ۱۴۱۲ ق.
۸. سیوطی، جلال الدین؛ تاریخ الخلفاء؛ چاپ اول، بیروت: دار ابن حزم، ۱۴۲۴ ق.
۹. شریف الرضی، محمد بن حسین؛ نهج البلاغه؛ تصحیح صبحی صالح؛ چاپ اول، قم: نشر هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۱۰. شعیری، تاج الدین؛ جامع الأخبار؛ چاپ اول، قم: رضی، ۱۴۰۵ ق.
۱۱. صدوق، محمد بن علی؛ الأمالی؛ چاپ پنجم، بیروت: الاعلمی، ۱۴۰۰ ق.
۱۲. _____؛ عیون أخبار الرضا علیه السلام؛ چاپ اول، تهران: نشر جهان، ۱۳۷۸ ق.
۱۳. طبرسی، احمد بن علی؛ الإحتجاج علی أهل اللجاج؛ چاپ اول، مشهد: نشر مرتضی، ۱۴۰۳ ق.
۱۴. طبری، محمد بن جریر؛ تاریخ الأمم و الملوک؛ چاپ دوم، بیروت: دار التراث العربی، ۱۳۸۷ ق.
۱۵. طوسی، محمد بن حسن؛ الأمالی؛ قم: دارالثقافة، ۱۴۱۴ ق.
۱۶. فیروز آبادی، سیدمرتضی؛ فضائل الخمسة من الصحاح الستة؛ [بی جا]: اسلامیه، [بی تا].
۱۷. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی؛ تفسیر الصافی؛ مقدمه و تصحیح حسین اعلمی؛ چاپ دوم، تهران: مکتبه الصدر، ۱۴۱۵ ق.
۱۸. قمی، علی بن ابراهیم؛ تفسیر القمی؛ تحقیق طیب موسوی جزایری؛ چاپ سوم، قم: دارالکتاب، ۱۳۶۳ ش.

۱۹. قندوزی حنفی، سلیمان بن ابراهیم؛ *ینابیع الموده*؛ چاپ اول [بی‌جا]: دارالاسوه، ۱۴۱۶ ق.
۲۰. کلینی، محمد بن یعقوب؛ *الکافی*؛ چاپ دوم، تهران: اسلامیه، ۱۳۶۲ ش.
۲۱. لطفی، محمدمهدی؛ *دین جدید در عصر ظهور*؛ چاپ اول قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، ۱۳۹۱ ش.
۲۲. مجلسی، محمدباقر؛ *بحار الأنوار*؛ تهران: اسلامیه، [بی‌تا].
۲۳. مطهری، مرتضی؛ *حماسه حسینی*؛ چاپ بیست و سوم، [بی‌جا]: صدرا، ۱۳۷۴ ش.
۲۴. مفید، محمد بن محمد؛ *الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد*؛ چاپ اول قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
۲۵. موسوی خمینی، سیدروح‌الله؛ *صحیفه امام*؛ تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، ۱۳۷۸ ش.
۲۶. نعمانی، محمد بن ابراهیم؛ *الغیبه*؛ چاپ اول تهران: صدوق، ۱۳۹۷ ق.
۲۷. نوری، حسین بن محمدتقی؛ *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*؛ قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم السلام، ۱۴۰۸ ق.
۲۸. یزدی حائری، علی؛ *الزام الناصب*؛ [بی‌جا]: مکتبه الرضی، [بی‌تا].